

VERESS EMŐD

Erdély 1919-ben: a magyar igazságszolgáltatástól a román igazságszolgáltatásig*

Transylvania in 1919: Transition from the Hungarian to the Romanian Justice System

Abstract: At the end of 1918, the Romanian Army overran Transylvania in the context of the Hungarian state crisis. Before the peace treaty conclusion, in 1919, it took over the judiciary in the occupied territories: the courts and the bar of attorneys. This article examines the course and legal context of this takeover: the problem of legality and the actual course of the takeover.

Keywords: change of sovereignty, takeover of the judiciary, takeover of the bar of attorneys, Transylvania.

Összefoglaló: 1918 végén a román hadsereg a magyar állam válságának kontextusában bevonult Erdélybe, és a békeszerződés megkötése előtt az így megszállt területeken 1919-ben átvette az igazságszolgáltatás szervezetrendszerét: a bíróságokat és az ügyvédi kamarákat. A tanulmány ennek az átvételnek a lefolyását és jogi környezetét vizsgálja: a lépések jogszerűségének kérdését és az átvétel tényleges lefolyását.

Kulcsszavak: impériumváltás, igazságszolgáltatás átvétele, ügyvédi kamara átvétele, Erdély.

1. Kontextus

A tág értelemben vett Erdély (azaz a tényleges, „történeti” Erdély, valamint Máramaros, a Partium és a Bánság egy-egy része) 1918 végétől de facto, majd a trianoni békeszerződés alapján 1920. június 4-től de iure is Románia részévé vált. Románia szinte teljesen megvalósította nemzetállami projektjét, a románok által (is) lakott területek egyetlen államba való egyesítését. Valójában többnemzetiségű területeket szerzett meg, máig

* Jelen tanulmány az MTA Bolyai Ösztöndíj és a Bolyai+ ÚNKP program által támogatott *Magánjog-történeti törésvonalak a 20. századi Erdélyben* című kutatás keretében készült. Rövidebb változata megjelenés alatt a Magyar Igazságügyi Akadémia kiadványában, *Az igazságszolgáltatás struktúráinak átvétele Erdélyben 1919-ben* címmel.

megoldatlan kisebbségi problémákkal. Jelen tanulmány a területszerzéssel kapcsolatos egyetlen kérdésre koncentrálna: az igazságszolgáltatás struktúráinak átvételére.¹ Amikor a román katonaság 1918 decemberében bevonult Erdélybe, még nem volt megkötve a területek sorsát véglegesen rendező békeszerződés.

A témánk megértéséhez szükséges szintig leegyszerűsítve a bonyolult katonai helyzetet, az 1918. november 13-i belgrádi katonai konvenció alapján a magyar kormányknak ki kellett ürítenie a Szamos felső folyásától keletre, illetve a Marostól délre eső területeket.² Erre a területre a román hadsereg a következő napokban be is vonult. A belgrádi konvenció megkötését a Károlyi-kormány kezdeményezte. Haszna vitatható volt: mivel a konvenció területkiürítést rendelt el, valójában kedvezőtlenebb rendelkezéseket tartalmazott, mint az 1918. november 3-i pádovai fegyverszüneti egyezmény, amelyet Ausztria–Magyarország nevében kötöttek. A pádovai fegyverszüneti egyezmény minden frontra vonatkozott, és előírta, hogy a szövetséges csapatok tartózkodni fognak azon a vonalon túllépni, amelyet az egyezmény megkötésének pillanatáig elértek.

Az 1918. december 1-jei gyulafehérvári nemzetgyűlés kimondta Erdély Romániához történő csatlakozását, az „egyesülést”. Utána a román hadsereg átlépte a belgrádi konvencióban meghatározott demarkációs vonalat, és megkezdte az 1916. évi titkos szerződésben az Antant által Romániának ígért területek megszállását. Magyarországnak a politizálás új technikájával is meg kellett ismerkednie. Garami Ernő³ visszaemlékezése szerint Ioan Erdélyi, a nagyszebeni román Kormányzótanács budapesti összekötője a következőket mondta neki: „*Kedves miniszter úr, hogyan lehettek önök olyan naivak, hogy azt hitték, hogy azt a szerződést mi csak egy pillanattig is respektálni fogjuk? Mi egyebet mondhattam neki: Igen, nagy naivítás volt, hogy hittünk a szerződés szentségében.*”⁴ Bartha Albert volt hadügyminiszter 1919 januárjában pedig azt nyilatkozta egy rendezvényen, hogy a fegyverszüneti szerződés ismételt megsértése azért vált lehetségessé, mert „*nincs meg az az erő, amellyel a szerződés érvényességét rákényszeríthetnénk azokra, akik ronggyá tették.*”⁵ Károlyi Mihály antantbarát, pacifista politikája kudarcot vallott.

A Maros-vonal átlépésének pillanatától kezdve a román csapatok nem az antant megbízásából cselekvő megszálló, hanem a fegyverszüneti megállapodást és belgrádi

¹ A téma általános történelmi kontextusáról számos munka áll az olvasók rendelkezésére. Lásd például ROMSICS Ignác: *Erdély elvesztése 1918–1947*, Helikon, Budapest, 2018, illetve L. BALOGH Béni: *Erdély megszerzése – Románia és az erdélyi kérdés 1918–1920-ban = Románia és az erdélyi kérdés 1918–1920-ban. Dokumentumok*, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2020, 7–66. A közigazgatási struktúrák átvételéről lásd PÁL Judit: Főispánok és prefektusok 1918–1919-ben. A közigazgatási átmenet kérdése Erdélyben, *Századok*, 2018/6, 1179–1214. Az 1918-as társadalomtörténeti állapotokat világítja meg SZÁSZ Zoltán: *Az erdélyi román polgárság szerepéről 1918 őszén*, *Századok*, 1972/2, 304–335; a korabeli hangulatot foglalja össze MIKES Imre: *Erdély útja Nagymagyarországtól Nagyromániáig, I–II*, Brassói Lapok, Brassó, 1931; a történeti kontextusról általában lásd ORMOS Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*, Kossuth, Budapest, 1983, illetve ABLONCZY Balázs: *Trianon-legendák*, Jaffa, Budapest, 2010.

² Szövegét lásd: ÁDÁM Magda, ORMOS Mária (szerk.): *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999, 9. sz. irat.

³ Szociáldemokrata politikus, 1918. október 31-től 1919. március 21-ig kereskedelemügyi miniszter.

⁴ Vö. GARAMI ERNŐ: *Forrongó Magyarország. Emlékezések és tanulmányok*, Primus, Budapest, 1989, 80.

⁵ Vö. ROMSICS: *i. m.*, 161.

konvenciót megsértő hódító hadseregnek minősíthetőek, viszont kétségtelen, hogy mindvégig erőteljes francia politikai támogatással cselekedtek.⁶ Kolozsvárt 1918. december 24-én szállták meg.⁷ A román sereg – egyelőre – a Nyugati-Kárpátokig nyomult előre, a front 1919 januárjára a Vaskoh–Csucsá–Zilah–Nagybánya–Máramarossziget vonalon állt meg,⁸ noha a románok folytatni szerették volna a magyar államterületre történő behatolást. Márciusban újabb előrenyomulást engedélyeztek a franciák (Vix-jegyzék), ezt azonban az antantban ekkorra már csalódó Károlyi Mihály elutasította, és a szovjet segítségben is bízva szociáldemokrata kormányt kívánt hatalomra juttatni. A szociáldemokraták azonban a kommunistákkal megegyezve kikiáltották a Tanácsköztársaságot, amely Magyarországot nemzetközi pozícióit tovább gyengítette.

A Tanácsköztársaság elleni antantfellépés jeleként a román hadsereget támadásra utasították. A támadás 1919. április 16-án indult el, és a hónap végére elfoglalták Tiszántúlt. Amint látni fogjuk, a román hadsereg előrenyomulásának szakaszossága az igazságszolgáltatás szervezetrendszerének átvételét is befolyásolta. 1919. július 30-án a román csapatok, kihasználva a rendkívüli mértékű magyarországi katonai, politikai és gazdasági válsághelyezetet, átkeltek a Tiszán is. Augusztus 1-jén megbukott a Tanácsköztársaság, és 1919. augusztus 4-én a románok bevonultak Budapestre.⁹ A román hadsereg novemberben kezdte meg a kivonulást.

A vizsgált téma lényegi kérdése, hogy amikor a román hadsereg fokozatosan megszállta Erdélyt, a magyar igazságszolgáltatás rendszere fennállt és működött. Ezeket az igazságszolgáltatási struktúrákat a román állam 1919 során átvette. A tanulmány ezt a kérdéskört vizsgálja, három esettanulmányon, a kolozsvári bíróságok¹⁰ és a marosvásárhelyi ügyvédi kamara sorsán, illetve az igazságszolgáltatás sepsiszentgyörgyi működésén keresztül. A téma fontosságát az adja, hogy az igazságszolgáltatás átvételének

⁶ Az 1916. augusztus 17-én aláírt titkos bukaresti szerződésben az antant valóban Romániának ígérte Erdélyt, azonban Romániát ezt követően a német és osztrák–magyar csapatok legyőzték, kénytelen volt különbékét kötni (1918. május 7), ezért a területszerzésnek a bukaresti szerződésben felállított feltételrendszere nem teljesült. A titkos szerződés 5. cikke szerint a felek kötelezték magukat, hogy különbékét vagy általános békét csak együttesen és egyidejűleg kötnek. A francia politikai támogatás kapcsán külön kiemelhető Henri Berthelot tábornok szerepe.

⁷ Két nappal előtte, december 22-én Kolozsváron magyar nemzetgyűlést is tartottak, tiltakozásképpen a gyulafehérvári román nemzetgyűlésnek a Romániával való egyesülést kimondó határozata ellen. A tiltakozás lényege, hogy Erdélynek a Romániával való egyesítése a magyarság minden megkérdésezése nélkül jogellenes.

⁸ A területszerzés eddig a pillanatig magyar katonai ellenállás hiányában valósult meg, egyrészt mert nem volt bevethető magyar hadsereg, másrészt Károlyi túl későn, csak 1919 márciusára ismerte fel, hogy a pacifista, antantpárti politika sikertelennek bizonyult.

⁹ A Budapest és a megszállt országrészek rendszerszerű kifosztását megvalósító román megszállás százéves évfordulójának tiszteletére Bukarestben a Hivatalos Közlönykiadó díszalbumot jelentetett meg, jelezve, hogy az események megítélése Magyarország és Románia részéről ebben a kérdésben is alapvetően eltér egymástól. Vö. Alin-Victor MATEI, Daniel-Cosmin OBREJA, Sorin MARGARIT: *Centenarul intrării armatei române în Budapesta*, Monitorul Oficial, Bukarest, 2019.

¹⁰ Kolozsváron ítéltőtanács, törvényszék, városi és vidéki járásbírószék működött.

kérdéskörét legfeljebb érintőlegesen vagy egyáltalán nem tárgyalja sem a klasszikus, sem a legújabb, Erdély elvesztésének szentelt tudományos irodalom.¹¹

2. A kolozsvári bíróságok (ítélőtábla, törvényszék, járásbíróság) átvétele

Az 1918. december 1-jei gyulafehérvári román nemzetgyűlés határozata mellett, hogy kimondta Erdély egyesülését Romániával, teljes nemzeti szabadságot ígért az összes együtt élő népnek, ennek keretében pedig minden nép számára saját nyelven biztosít ítélezést (igazságszolgáltatást) az illető néphez tartozó személyek által. A román állam által tiszteletben nem tartott vállalások sorában ez csak az egyik.¹² A nemzetgyűlés másnapján Erdély Román Kormányzótanácsában¹³ az igazságszolgáltatás vezetőjévé (tulajdonképpen miniszterré) dr. Aurel Lazár (1872–1930) nagyváradi ügyvédet nevezték ki.¹⁴ A Kormányzótanács székhelye Nagyszebenben volt.¹⁵ Az 1919. január 1-jén elfogadott kormányzótanácsi rendelet szerint az 1918. október 18-a (ekkor olvasta fel Alexandru Vaida-Voevod a budapesti parlamentben az erdélyi románok önrendelkezési jogáról szóló nyilatkozatát)¹⁶ előtti jogszabályok, a közrend és a jog folytonosságának érdekében hatályban maradtak, ideiglenes jelleggel, ellentétes

¹¹ Például csak a közigazgatás átvételét ismerteti MIKÓ Imre: *Huszonkét év – az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*, Studium, Budapest, 1941, vagy ROMSICS fentebb idézett monográfiája is.

¹² A 1918. évi 3631. törvényrendelet csak a gyulafehérvári nyilatkozatból csak az egyesülést ratifikálta (Hivatalos Közlöny, 1918. december 13., 212.).

¹³ Consiliul Dirigent Român al Ardealului. A Kormányzótanácsról magyar nyelven részletesen lásd Gheorghe IANCU: *Erdély, a Bánság és a Magyarországi Román Területek Kormányzótanácsa = Impériumváltás Erdélyben 1918–1920*, szerk. KOVÁCS Kiss Gyöngy, Komp-Press Kiadó és Iskola Alapítvány Kiadó, Kolozsvár, 2020, 123–144.

¹⁴ Romsics szerint Lazár a pénzügyi osztályt vezette, de ez nem felel meg a tényeknek. Vö. ROMSICS: *i. m.*, 136. A jogi kérdésekért hárman is feleltek: Lazár az igazságszolgáltatásért, Emil Hațieganu a jogalkotásért, illetve Ioan Suciuc az alkotmányozás előkészítéséért. Belügyi kérdésekért Iuliu Maniu felelt, a vallási, oktatási és kisebbségi kérdésekért Vasile Goldiș, katonai és közbiztonsági kérdésekért Ștefan Cicio-Pop, a külügyért és a sajtókapcsolatokért Alexandru Vaida-Voevod. A pénzügyekért Aurel Vlad, a mezőgazdaságért és kereskedelemért Victor Bontescu, a közlekedési, távközlési és élelmezési területért Romul Boilă, szociális és egészségügyi kérdésekért Ion Flueraș, az iparért pedig Iosif Jumanca. Valeriu Braniște, Vasile Lucaciuc és Octavian Goga tárca nélküli tagjai voltak a Kormányzótanácsnak. Fennállása alatt több szervezeti és személyi változás is történt.

¹⁵ Nagyszeben a román hadsereg már 1919. november közepén megszállta.

¹⁶ A nyilatkozatban közvetlen módon még nem volt szó a Romániához való csatlakozásról, de tartalmából ez már következett: a magyarországi román nép, mint nemzet, élni kíván azzal a joggal, hogy minden idegen befolyástól mentesen önmaga határozhassa meg állami elhelyezkedését, mert a magyarországi román nemzetnek a maga területén való állami helyezkedéséről nem határozhat senki más, csak a saját nemzetgyűlése. Alexandru Vaida-Voevodról, lásd L. BALOGH Béni: *A föderalizmustól az egyesülésig. Alexandru Vaida-Voevod és Nagy-Románia megteremtése*, Pro Minoritate, 2018. nyár, 15–27.

rendelkezésig. A rendelet arra is kitért, hogy minden választott vagy kinevezett tisztségviselő a helyén maradhatott. Hivatali érdekből és a köznyugalom érdekében viszont bármely tisztségviselőt (bíró, közjegyzőt) át lehetett helyezni vagy hivatalból nyugdíjazni lehetett. A magyar jognak azon rendelkezéseit, amelyek azt írták elő, hogy bírakat vagy közjegyzőket a beleegyezésük nélkül nem lehet áthelyezni, hatályon kívül helyezték.¹⁷ Az ítélőtáblai elnökök és főügyészek ellenőrzési jogait átvette a kormányzó-tanács igazságszolgáltatásért felelős tagja. A közszolgáltatások, így az igazságszolgáltatás nyelvét a román vált. A nemzetiségi egyenjogúság tárgyában megalkotott 1868. évi XLIV. magyar törvénycikket a rendelet hatályban tartotta, a végleges szabályozás megalkotásáig, azzal a módosítással, hogy ahol a törvény a magyar nyelvre hivatkozik, azon a román nyelvet kell érteni. A Kormányzótanács szerint a nemzetiségi törvényt „lojálisan“ kellett alkalmazni, úgy, hogy azokban a megyékben, ahol a lakosság egyötödét kisebbségek alkotják, az legyen az alapelv, hogy mindenkinek joga legyen anyanyelvű igazgatásra és igazságszolgáltatásra. A kisebbségi kérdés iránt kétségtelenül bizonyított bizonyos érzékenységet ez a rendelet. Például előírta, hogy a településneveket minden nép nyelvén lehet használni, és hatályon kívül helyezte a község- és egyéb helynevekről szóló 1898. évi IV. magyar törvénycikket.

A Kormányzótanács igazságszolgáltatási részlegében a polgári jogi igazgatóságot dr. Corneliu Crăciunescu temesvári ügyvéd vezetésére bízták, a büntetőjogit dr. Victor Andrura, a könyvviteli (gazdasági) igazgatóságot dr. Ion Iancura. Az igazságszolgáltatási részlet főtitkárává dr. Alexandru Martat nevezték ki, aki a tisztségét 1919. március 1-től foglalta el. Dr. Alexandru Marta Lippán folytatott ügyvédi gyakorlatot, majd 1915-től a szegedi ítélőtábla bírása volt (dr. Marta Sándor néven). Az ő feladata volt az erdélyi igazságszolgáltatás megszervezése. Ioan P. Papp¹⁸ a következőképpen jellemezte őt: *„ez a kis, mozgékony, élénk, mély és széles jogi kultúrájú, hajlíthatatlan vasakarattal rendelkező, elvű, hajlíthatatlan román és nagy hazafi, a bírósági szervezetnek, az ezt szabályozó normák*

¹⁷ Például a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikk 15. §-a szerint *„a törvényesen kinevezett bíró, a törvényben meghatározott eseteken és módon kívül hivatalából el nem mozdítható”*. A 16. § szerint pedig *„a bírót a törvényben meghatározott eseteken kívül csak saját akaratával lehet székhelyéről más bírósághoz vagy más hivatalba áttenni vagy előléptetni. E szabály alól kivételnek csak akkor van helye, midőn az előléptetés vagy áthelyezés más bírósághoz, a bírói szervezet változása folytán történik; továbbá, midőn a bíró családjának valamely tagja ugyanazon törvényszéknél alkalmazásban van vagy jön. Ugyanazon törvényszéknél bírói hivatalra nem alkalmazhatók: kik fel- vagy lemenő ágbeli rokonok; vagy egymással harmadízigen oldalrokonságban, vagy másodízigen sógorságban, továbbá fogadott szülei vagy gyermeki viszonyban állanak.”*

¹⁸ Ioan Paul Papp (1878–1959) Belényesen született, Kolozsváron szerzett jogtudományi doktorátust, 1903–1919 között Brádon folytatott ügyvédi gyakorlatot. 1919-ben rövid ideig a Kormányzótanácsnak dolgozott, de ugyanabban az évben a kolozsvári román ítélőtábla bírájának nevezték ki. 1920–1923 között a nagyváradi román ítélőtábla bírása, majd 1940-ig a kolozsvári, 1944-ig a Nagyszébenbe költözött kolozsvári román ítélőtábla bírása, 1939-től az ítélőtábla elnöke.

sokaságának teljes ismerője, tiszta, becsületes, bátor ember, kivételes munkaképességgel...”¹⁹ Dr. Alexandru Marta²⁰ első feladata az igazságszolgáltatás átvétele volt.²¹

A Kormányzótanács igazságszolgáltatási részlegének 121. rendelete a Hivatalos Lap 1919. február 19. számában jelent meg. Eszerint az erdélyi területen működő igazságszolgáltatás elvált a magyar állam igazságszolgáltatásától és Románia igazságszolgáltatásának vált a részévé. Mindez a jelenleg Romániához csatolt egykori magyar államterületnek még csak egy részét érintette, a kolozsvári és a marosvásárhelyi ítélőtáblák körzetét. A demarkációs vonalon túli területekre a rendelet hatályát 1919 júliusában (a Partium tekintetében),²² illetve szeptemberében (a Bánság vonatkozásában)²³ terjesztették ki.²⁴ Ezáltal megszűnt a magyar Kúria joghatósága az erdélyi területek felett. Mindazon ügyeket, amelyeket a Kúriának kellett volna megküldeni felülvizsgálatra, további rendelkezésig felfüggesztették, és később, 1919 decemberében a bukaresti Semmitőszéken erdélyi részleg jött létre a partikuláris jog alkalmazására. Az igazságszolgáltatás felett a Kormányzótanács igazságszolgáltatási részlegének vezetője ellenőrzési jogokkal rendelkezett. Ez a rendelet is külön megerősítette, hogy egyelőre a magyar eljárási és anyagi jogi normák hatályban maradtak.

Kötelezővé tették a következő eskü letételét: „*Én, ..., esküszöm a mindenható Istenre, hogy I. Ferdinánd királyhoz és a Román Államhoz hű leszek, az ország törvényeit és rendeleteit, a Kormányzótanács dekrétumait híven betartom,*²⁵ *és a rám bízott hivatali teendőket becsülettel, lelkiismerettel és pártatlanul teljesítem és a hivatali titkot megőrzöm. Isten engem így segítjen!*”²⁶

¹⁹ Ioan P. PAPP: *Instaurarea justiției românești în Ardeal*, Transilvania, 1945/1–2, 4.

²⁰ Később a temesvári román ítélőtábla elnöke lett, 1938-ban vonult bíróként nyugdíjba.

²¹ A bíróságok átvételére vonatkozó román levéltári anyagot közli Gheorghe IANCU (szerk.): *Justiție română în Transilvania (1919)*, Ecumenica Press, Kolozsvár, 2006.

²² 1919. évi 1200. rendelet.

²³ 1919. évi 6267. rendelet.

²⁴ Ezek a területek ugyanis a Tanácsköztársaság ellen 1919. április 16-án induló támadás után kerültek a román hadsereg megszállása alá. A bíróságok bánsági átvételéről a következőket rögzítették: „*Nehézséget okozott a bíróságok átvétele is, mert a bírák legnagyobb része, így például a Cziko János vezetése alatt álló karánsebesi törvényszék és járásbíróság minden bírója, sőt kezelő személyzetének minden tagja az idő előtt kért eskü letételét megtagadva, helyét elhagyta. Ilyen körülmények között az új államhatalom első berendezésénél olyanok is álláshoz és ezzel hatalomhoz jutottak, akiknek megfelelő értelmi és erkölcsi minőségük nem volt és így a közérdeknek és az egyeseknek mérhetetlen károkat okoztak.*” Lásd JAKABFFY Elemér, PÁLL György: *A bánsági magyarság húsz éve Romániában (1918–1938)*, Studium, Budapest, 1939, 32.

²⁵ Szó szerinti fordításban: „szentül tiszteletben tartom”.

²⁶ „*Jur pe atotștiutorul Dumnezeu, de a fi credincios Regelui Ferdinand I și Statului Român, de a respecta cu sfințenie legile țării și decretetele, ordonanțele Consiliului Dirigent, și de a îndeplini cu onoare, conștiință și nepărtinire funcțiunile ce îmi sunt încredințate și a păstra secretul oficios. Așa să-mi ajute Dumnezeu.*” A hűségeskü megtagadásával Mikó Imre szerint „*a magyar tisztviselői kar elveszítette létalapját és inkább a nyomort választotta, mintsem hogy a nemzeti céloknak árulója legyen.* Az eskü megtagadása volt a magyarság első öntudatos megnyilvánulása, ami szilárd egységbe kovácsolta össze az erdélyi magyarok egyetemét. A magyarságnak ez a kétségbeejtő helyzete sokakat, főként a köztisztviselői osztályt Erdély elhagyására készítette. Évekig vitték a repatriáló vonatok Pest felé a magyar vezetőréteg legjavát, akik [...] elkövték a 'nagy erdélyi bűnt' és a budapesti vagonlakások viszontagságain keresztül

A rendelet lehetővé tette a vallásos formulák nélküli eskütételt is. Az eskütételről jegyzőkönyvet kellett készíteni. Az eskütétel megtagadásának a szankciója nemcsak a tisztség elvesztése volt, hanem az is, hogy a nyugdíjjogosultságokat sem ismerte el a román állam. Ügyvédek és közjegyzők esetén az eskütétel megtagadása azt vonta maga után, hogy hivatásukat többé nem gyakorolhatták. Aki viszont az eskütételt felvállalta, annak a román állam elismerte a szolgálati éveit és a szerzett jogait.²⁷ Még januárban, amikor az eskütétel problémája a közigazgatás átvétele kapcsán merült fel, Grandpierre Emil²⁸ volt törvényszéki bíró, kolozsvári főispán egy bizottság élén Nagyszebenben tárgyalást folytatott Iuliu Maniuval. Azt kérték, hogy hűségeskü helyett, amíg Erdély végleges helyzetét a béketárgyalások nem rendezik, a feladatok törvényes és hatékony ellátására vonatkozó fogadalmat lehessen tenni. A Kormányzótanács a kérését elutasította.²⁹

Az igazságszolgáltatás nyelvénél általánosan a román vált, viszont a kisebbségi nyelvhasználat vonatkozásában a 121. rendelet visszautalt az 1919. január 1-jei kormányzótanácsi rendelet szabályaira. A nyelvi váltás érdekében átmeneti időszakot kellett meghatározni, hiszen a bírák, ügyészek, hivatali személyzet, közjegyzők és ügyvédek jelentős része nem ismerte a román nyelvet. Ezért bíráknak és az igazságszolgáltatás személyzetének 12 hónapot, ügyvédeknek és közjegyzőknek 6 hónapot írt elő a rendelet a román nyelv elsajátítására. Ioan P. Papp egyébként megjegyezte, hogy a rendelet szövege még nem gördülékeny és szépen csengő, hiszen szerkesztői számára a román jogi szaknyelv még „*kissé idegen*” volt.³⁰

A Kormányzótanács 1919. február 12-én kinevezte az igazságszolgáltatási szervezetrendszerben az új vezetőket.

Az igazságszolgáltatás személyzeti állományának tervezésekor számoltak azzal, hogy a magyar bírák az eskütételt meg fogják tagadni. Ioan P. Papp szerint a kolozsvári és marosvásárhelyi ítélőtáblák körzetében azon magyarok száma, akik vállalták az eskütételt, minimális, bármilyen gyakorlati jelentőség nélküli volt.³¹ Ezért a magyar igazságszolgáltatás román nemzetiségű bírái és hivatali személyzete képezte a kiindulási

megpróbáltak új hazát teremteni maguknak... Az Országos Menekültügyi Hivatal kimutatása szerint 1918-ban 40 952, 1920-ban 70 773, 1921-ben 19 879, 1922-ben 13 651, 1923-ban 7536, 1924-ben 1693 volt az erdélyi menekültek száma, vagyis hét év alatt összesen 197 035 magyar ember költözött át Erdélyből a csonka hazába... Vö. MIKÓ: i. m., 16–17.

²⁷ A trianoni békeszerződés után újra megnyitotta a román állam az eskütétel lehetőségét.

²⁸ Grandpierre Emil (1874–1938) törvényszéki bíróból lett főispán, majd az erdélyi magyar politikai élet egyik vezető egyénisége. 1925-ben Magyarországra költözött és közigazgatási bíróként dolgozott, közéleti tevékenységét teljesen feladva. 1926-ban Nagy Péter álnéven *O, kedves Kolozsvár!* címmel jelentette meg a városról szóló könyvét. Reményik Sándor szerint a kötet halk szavú, férfiasan szemérmes, de erős és komoly szerelmi vallomás egy város lelkéhez... E kötet is jelzi a Kolozsvártól való elszakadás lelki terheit. 1928-ban nyilatkozta: „*Élek, dolgozom s a legjobban akkor érzem magam, mikor lent lehetek Erdélyben, a kolozsvári kertemben. Mert tavaly sikerült nagy nehezen megkapnom a vízumot. Igaz, hogy egy fél év telt belé, de megkaptam s örülhettem a kertemnek is egy pár héten át.*” Vö. MÓRICZ Miklós: *Grandpierre Emil csak a munkájának él, a közéleti szerepléstől teljesen visszavonult*, Brassói Lapok, 1928. december 20., 6.

²⁹ Vö. BÁRDI Nándor: *Az erdélyi magyarok Romániában 1918–1922*, História, 2008/6–7, 16.

³⁰ PAPP: i. m., 7.

³¹ PAPP: i. m., 10.

alapot. Egyébként 1918-ban a magyar bíróságokon a Kúrián két román nemzetiségű bíró működött (George Popu, Ioan Jurca), az ítéltáblákon hét (Pompei Micşa, Adrian Nistor, Gheorghe Popa, Gavril Chindriş, Alexandru Marta), a törvényszékeken húsz, a járásbíróságokon 41, illetve a bírósági joggyakornokok száma 36 volt.³² Legnagyobb többségük a román igazságszolgáltatás szolgálatába állt. Hozzájuk csatlakoztak az erdélyi román nemzetiségű ügyvédek jelentős számban, és az Ókirályság (az 1918 előtti Románia) területéről érkező bírák.

A törvényszékek átvétele Nagyszebenben kezdődött 1919. március 4-én.³³ Ioan P. Papp visszaemlékezése szerint „*a Kormányzótanács székhelyén nem lehetett tovább túrni az idegen hatalom által fizetett és utasított magisztrátusok szigetét, akik kihívóan, provokatívan és szarkasztikusan tekintettek az erdélyi román vezetésre*”.³⁴ Nagyszebenben be kellett vetni a karhatalmi erőket, mert a magyar vezetőség nem adta át a törvényszéket a kinevezett román elnöknek, Iuliu Munteanunak. 17 magisztrátus közül 3-an, illetve 9 bírósági hivatalnok közül 1-1 tett hűségesküt. A hűségesküt a román főhatalom elismerésének, a békeszerződés hiányában idő előttinek, így hazaárulásnak tekintették. A köztudatban a hűségesküt akár a béketárgyalások menetét is befolyásoló tényezőnek vélték: ha az adott terület sorsáról a békekonferencia nem határozott, és mégis a magyar hivatalnokok már esküt tettek a román királyra, ez a Romániához való csatlakozás támogatásának minősíthető. Ilyen körülmények között természetes a hűségesküt megtagadók rendkívül nagy száma a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban is.

A kolozsvári ítéltábla és törvényszék átvételére 1919. március 11-én került sor, az újonnan kinevezett elnök, dr. Pompei Micşa, illetve a törvényszéken dr. Laurentiu Nestor által. Szintén a karhatalmi erőhöz kellett folyamodni.³⁵ Az ítéltábla teljes személyzete, a szász Gustav Haupt bíró kivételével megtagadta az eskütételt. E tény megítéléséhez azt is fontos kiemelni, hogy az erdélyi szászok 1919. január 8-i medgyesi gyűlésükön egyetértésüket fejezték Erdély Romániához történő csatlakozása kapcsán. Az ítéltábla körzetében működő további törvényszékek átvételére március 13-án (Gyulafehérvár, Déva, Torda), 19-én (Beszterce), illetve 26-án (Dés) került sor. A marosvásárhelyi ítéltáblát az újonnan kinevezett elnök, Romul Popp március 18-án vette át.

A kolozsvári ítéltábla átvételének részleteit dr. Pompei Micşa 1919. március 13-án a Kormányzótanács igazságszolgáltatási részlege számára benyújtott jelentése őrizte meg. A bíró beszámolt arról, hogy március 11-ére összehívta az ítéltábla plenáris ülését, azzal a figyelemfelhívó üzenettel, hogy az igazolatlan hiányzás az eskütétel megtagadásával egyenértékű. A plenáris ülésen azonban Gustav Haupt kivételével senki nem jelent meg, sőt, az összehívó tudomásulvételét igazoló aláírást is elutasították. A hiányzó bírák nevében írott beadványt fogalmaztak meg, amely a teljes személyzet álláspontját tükrözi, kivéve Weér György elnököt, aki 8 hónapja súlyos beteg, illetve Adrian Nyisztor és Iosif Szepessi bírákat, akik szintén betegek. Következésképpen az eskütétel megtagadásáról

³² PAPP: *i. m.*, 17–18.

³³ Vizont már február végén megtörtént a vajdahunyadi járásbíróság átvétele.

³⁴ PAPP: *i. m.*, 11.

³⁵ A korabeli hangulatról és a bírói kar sorsáról lásd jelen tanulmány dokumentummellékletét. (Dr. Vékás Lajos a kolozsvári királyi Ítéltábla elnöki székébe való beiktatása alkalmából 1941-ben tartott beszéde is felidézi az 1919. márciusi eseményeket.)

nem készülhetett jegyzőkönyv. Gustav Haupt, az újonnan kinevezett Iuliu Popescu, valamint Alexandru Pop főügyész letették a 121. rendelet által előírt esküt. Andrei Pop és Sever Barbura újonnan kinevezett bírák nem jelentek meg.

Eltávolították az ítélőtábla épületéről a következő feliratot: „*Legyen ez épület állandó tűzhelye a nemzet mindenkori tanúsított törvénytiszteletének, jog és igazságszeretetének, és hirdetője a bírói erényeknek*”.³⁶

Az átvételről jegyzőkönyv is készült, ebből szintén érdekes részletek derültek ki. Dél előtt fél tízkor Pozsonyi Antal helyettes elnök előtt megjelent dr. Pompei Micşa ítélőtáblai bíró, aki kijelentette, hogy az 1919/121. rendelet értelmében a kolozsvári ítélőtábla elnökévé nevezték ki, utasították, hogy az ítélőtáblát vegye át, és ezért felszólította Pozsonyi Antalt az ítélőtábla átadására. Az átadást Pozsonyi Antal a fegyverszüneti megállapodásra és a hágai egyezményekre való hivatkozással megtagadta. Ekkor dr. Pompei Micşa távozott, és 10 óra körül visszatért dr. Iulian Pop kolozsvári polgármesterrel együtt, aki dr. Valentin Poruțiu, Kolozsvár prefektusát, a Kormányzótanács helyi képviselőjét is helyettesítette. Újra felszólították Pozsonyit, hogy adja át az ítélőtáblát, és felhívták a figyelmét, hogy katonai erők állnak a rendelkezésükre.

Pozsonyi Antal a következő nyilatkozatot tette:³⁷

„A kolozsvári ítélőtábla súlyosan beteg elnökének helyetteseként, a most hallott felszólításra, súlyos helyzetben a következő nyilatkozatot kell tennem, amelyet tekintettel bírói minőségemre és felelősségemre, kizárólag a törvényekre alapozhatok.

Mi, magyar bírák és az igazságszolgáltatás alkalmazottai, akiket a magyar törvények alapján, tehát törvényesen neveztek ki, esküt tettünk, hogy minden körülmények között Magyarországhoz és az ország alkotmányához hűek leszünk, és megőrizzük az ország törvényeit és szokásait. Minket ezen eskünk alól nem mentettek fel.

*Az antant szövetséges hadseregei legfelsőbb parancsnokával megkötött katonai konvenció I. paragrafusa szerint a polgári igazgatás a magyar kormány kezében marad.*³⁸

A XVII. cikk szerint a szövetségesek nem avatkoznak bele a magyar állam belső igazgatásába.

Az 1918. december 24-én kiadott közlemény 1. cikkében a román elfoglaló hadsereg VII. zászlóaljának parancsnoka azt nyilatkozta, hogy a román királyi hadsereg csapatai Kolozsvárt az antanthatalmak parancsára foglalták el, csak az állami rend, az élet és a vagyon biztonságának megőrzése végett.

A közlemény 3. cikkében, a fegyverszüneti egyezményvel összhangban, a parancsnok biztosította, hogy az összes állami hivatal, igazgatási, községi vagy más típusú, az eddigi törvények és szabályok alapján a rendelkezésre álló szerveiken keresztül folytatják tevékenységüket.

³⁶ A feliratot tartalmazó tábla nem semmisült meg, ma is megtalálható az ítélőtábla őrizetében.

³⁷ Az eredeti magyar nyelvű dokumentum nem áll rendelkezésemre, a koronavírus-járvány miatt a vonatkozó levéltári kutatásaimat nem tudtam befejezni, ezért a román változatot fordítottam vissza magyar nyelvre. A kutatási témát nem zártam le, vissza szeretnék rá térni és folytatni a kutatásokat.

³⁸ A 1918. november 13-i belgrádi katonai konvencióról van szó. Részletekről lásd ORMOS Mária: *A belgrádi katonai konvencióról*, Történelmi Szemle, 1979/1, 12–39.

Ez a fegyverszüneti egyezmény kötelező Románia számára, amely az antant megbízásából jár el, és nyilvánvalóan kötelezi mindazokat a románokat, akik a gyulafehérvári vonatkozó határozat alapján állnak, és akik a csatlakozás nyomán magukat Románia tagjainak tekintik.

De félretéve a fegyverszüneti megállapodást, megvizsgálva, hogy a nemzetközi jog általános szabályai alapját képezhetik-e a Kormányzótanács igényeinek, a forradalmi alapot meghaladva, és amely egyébként törvényes szabályozás hiányában nem gyakorolhat államhatalmat, nélkülözi a jogi alapot, mert:

A hágai nemzetközi egyezmény szabályzatának 43. cikke szerint, amelyet az 1913. évi XLIII. törvény cikkelyezett be, amely a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól szól és az egyezmény mellékletét képezi, amely szabályzatot Románia királya elfogadta és így kötelező a Romániához csatlakozottak számára is, a megszálló a kezébe került hatalmat az ország hatályos törvényeinek tiszteletben tartásával fogja gyakorolni,³⁹ továbbá a szabályzat 45. cikke megtiltja, hogy a megszállott terület lakosságát arra kényszerítsék, hogy az ellenséges hatalomnak hűséget esküdjön.⁴⁰ A fentiek következményeként nem lehet törvényes alapja a főhatalom átvételének a román királyi megszálló csapatok által.

*Így mindaddig, amíg a békekonferencia határozatai a most létrejövő új államok végleges határait nem rögzíti, és amíg a törvények, amelyeket a békeszerződés alapján hoznak meg – és csak ezek azok, amelyeket ennek a kérdésnek a szabályozására figyelembe lehet venni – nem mentik fel a már letett esküjük alól a magyar közszolgálatok alkalmazottait, törvénytelennek kell nyilvánítsak minden ilyen eljárást, amelyek a vezetésem és felügye-
letem alatt álló bíróságok átvételére vonatkoznak, és amelyek arra kényszerítenék az igazságszolgáltatás alkalmazottait, hogy az állampolgári esküjüket megszegjék és ezzel megszakítsák a magyar állammal való köteléküket.*

Mivel az új eskütétel személyes felelősség kérdése is, nem akartam senkit befolyásolni, ezért az ítélőtábla bírói és az igazságszolgáltatás minden alkalmazottja külön-külön kell erről nyilatkozzon.

Következésképpen ezúton a saját véleményemet fejezem ki, amikor tiltakozom a jogellenes elvárással szemben, amelynek teljesítését azért is meg kell tagadnom, mert ez az eljárás felszámolja az igazságszolgáltató hatóságok eddig kifogástalan működését a megszállt területeken.

A jelen eljárásból fakadó minden következményért a felelősséget azokra hárítjuk, akik a főhatalom átvételét állítják.⁴¹

³⁹ A hivatkozott 43. cikk pontos szövege a következő: „Ha tényleg a megszálló kezébe került a törvényes hatalom, ennek minden tőle függő intézkedést meg kell tennie a végből, hogy amennyire lehetséges, helyreállítsa és biztosítsa a közrendet és a közéletet, még pedig – ha ez elháríthatatlan akadályba nem ütközik – az országban érvényes törvények tiszteletben tartásával.” A nemzetközi jog alkotását jellemző kompromisszumok terhelik az ilyen szövegeket, és lazítják fel a normatív szigort az ilyen és hasonló megfogalmazásokkal: „minden tőle függő intézkedést”, „amennyire lehetséges”, „ha ez elháríthatatlan akadályokba nem ütközik”.

⁴⁰ A pontos szöveg: „Tilos a megszállott terület lakosságát arra kényszeríteni, hogy az ellenséges Hatalomnak hűséget esküdjön.” Ezért a román értelmezés a következő: a lakosságtól tilos hűség-
esküt követelni, vagyis a köztisztviselőktől, bíraktól, bírósági hivatalnokokra nem vonatkozik a hágai egyezmény tiltása. Lásd IANCU: i. m., 33.

⁴¹ Román változatát lásd IANCU: i. m., 114–118, illetve PAPP: i. m., 12–15.

A nyilatkozat felolvasása után a jelen levő Nyírő Géza bíró kijelentette, hogy teljes mértékben egyetért a nyilatkozattal.

Dr. Iulian Pop polgármester válaszában kijelentette, hogy nem ismeri el a fegyverszüneti megállapodást, mert annak megkötésénél a románok nem voltak képviselve,⁴² és igényeik jogalapja a népek önrendelkezési joga, az erdélyi román nemzetnek a gyulafehérvári gyűlésen 1918. december 1-jén meghozott egyhangú határozata, ezért nem vesz tudomást Pozsonyi Antal nyilatkozatáról, akit újra távozásra szólított fel.

Pozsonyi Antal kérte, hogy a hadsereg parancsnoka mutassa fel a karhatalom alkalmazására vonatkozó írásos utasítását. Dr. Iulian Pop azt nyilatkozta, hogy nem köteles ilyen engedélyt bemutatni, de a Kormányzótanács rendelete előírja, hogy a hadsereg segítségét is igénybe lehet venni.

Pozsonyi Antal nem hagyta el önként a hivatali helyiséget, ezért dr. Iulian Pop parancsot adott a csendőrségnek az épület elfoglalására. Az épület bejáratát a román hadsereg, a belsejét a csendőrség foglalta el. Pozsonyi Antal és Nyírő Géza az irodába bevonult katonák tényleges és ismételt fegyveres fenyegetésére hagyták el a hivatali helyiséget.

Ioan P. Papp román oldaltól ezt az ellenállást, az átadás megtagadását „előre megfontolt és ördögi gondolként” minősítette, amelynek célja a román igazságszolgáltatás megszervezésének és konszolidációjának akadályozása.⁴³ Az ideológiai motivációra, az igazságszolgáltatást átvevő román bírák hangulatára jellemző Ioan P. Papp nacionalista álláspontja, aki azoknak az erdélyi magyar bíráknak a bocskoros románokkal szembeni évezredes gyűlöletéről beszélt, akik nem akartak oláh uralom alá kerülni.⁴⁴ A Kormányzótanács igazságszolgáltatási részlege is egyébként Kolozsvárra, az ítélőtábla épületébe költözött, és a Kormányzótanács 1920-as megszűnését követően is más elnevezéssel 1924-ig működött.

Talán érdemes tenni egy kitérőt. A második bécsi döntés Észak-Erdélyt visszacsatolta Magyarországhoz (1940. augusztus 30-án), és ennek következtében a magyar igazságszolgáltatás visszatért Erdély egy részébe. 1941 januárjában Vékás Lajos⁴⁵ kolozsvári ítélőtáblai elnök beiktatási ünnepségén⁴⁶ Antal István igazságügyi minisztériumi államtitkár egy csomagot adott át Vékás Lajosnak. Az 1919. március 11-én az ítélőtábla homlokzatáról letépett magyar zászló volt az. A zászlót Pozsonyi Antal őrizte meg, és „ruhája alatt testére csavarva, élete veszélyeztetésével átmentette ezt a zászlót a trianoni határokra”.⁴⁷ A zászlót az Igazságügyi Minisztérium levéltárában őrizték meg. A jelen levő sajtótudósító szerint az államtitkár a fakó, megkopott zászlót az asztalra helyezte.

⁴² Románia nem is lehetett képviselve, mert Bukarestben 1918. május 8-án különbékét kötött. 1918. november 10-én újra hadat üzent Németországnak (a még hadban álló félnek), megszegve a bukaresti különbékét, hogy a győztes oldalon fejezhesse be a háborút. 1918. november 11-én Németország aláírta a compiégne-i fegyverszüneti egyezményt, amely lezárta az első világháborút és megnyitotta a békeszerződések felé vezető utat.

⁴³ PAPP: *i. m.*, 16.

⁴⁴ PAPP: *i. m.*, 19.

⁴⁵ 1919-ben egyike azoknak a kolozsvári törvényszéki bíráknak, akik megtagadták az eskütételt.

⁴⁶ Lásd jelen tanulmány dokumentummellékletét (dr. Vékás Lajosnak a kolozsvári királyi ítélőtábla elnöki székébe való beiktatása alkalmából tartott beszédét).

⁴⁷ *Keleti Ujság*, 1941. január 18., 5.

„A szemekben könnyek csillantak meg... Vékás Lajos dr. elfojtott, könnyektől remegő hangon köszönte meg a zászlót és megígérte, hogy hűségesen megőrzi.”⁴⁸ Egy másik újság vezércikkében így írt a Pozsonyi Antal által megmentett zászlóról: „A régi zászló természetesen különös értékű kincse ma Kolozsvárnak. Jelentősége nemcsak szimbolikus, mert nemcsak képletesen hirdeti a régi magyar bírói kar önfeláldozó és életét is kockáztató megbecsülését a magyar zászló iránt, hanem immár valóságos tárgyi ereklye is, melyhez méltóképpen zarándokolhatnak el a felszabadult Erdély jogászetének újabb nemzedékei. Különös fordulata a sorsnak, hogy egy fiatal igazságügyi államtitkár, aki most jár először Erdély földjén és aki a magyar Alföld sík vidékén született, nyújthatta át ezt a lobogót az igazságügyminiszter megbízásából egy olyan ünnepi beszéd keretében, amely beszéd az anyaország és az erdélyi jog összeegyeztetésének szükségességét valamennyiünk örömeire meglepően olyan szellemben hangoztatta, amit mi általában erdélyi szellemnek nevezünk. Ez a régi zászló valóban szimbóluma a régi erdélyi jognak is. Annak a jognak, mely osztálykülönbségeket és ezeknek alapján kiváltságokat nem ismert sohasem. Valóban nem lehet méltóbb megbecsülése ennek a lobogónak és az ősi kolozsvári ítélőtábla ünnepi teljes megnyitó ünnepségének, mint az igazságügyminiszter képviselőjének ajkáról az a szándék, amely ezt a társadalmi kiváltságokat nem ismerő erdélyi jogot tiszteli meg, felelős nyilatkozat keretében, azzal, hogy bejelenti az anyaországi jog legkonzervatívabb, legmaradibb csökevényeinek az erdélyi jog szelleme szerint kormányzati programként vállalt megreformálását.”⁴⁹ Pozsonyi Antal egyébként Erdélyben kívánt maradni, a magyar köztisztviselők helyzetének rendezéséért harcoló mozgalomnak lett a vezetője. Mivel azonban jogi tudását nem tudta érvényesíteni, 1923-ban Budapestre költözött (a korban használatos kifejezéssel: repatriált), ahol a budapesti ítélőtábla tanácselnökének, majd az Igazságügyi Minisztériumba és onnan a Földbirtokrendező Bírósághoz nevezték ki. 1932-ben hunyt el.

Ahogy jeleztem, Kolozsváron a törvényszék átvétele szintén március 11-én történt meg. Dr. Ternovszky Béla törvényszéki elnök nem ismerte el a román Kormányzótanács jogkörét és rendeleteit, mert a szövetséges hatalmakkal megkötött fegyverszüneti megállapodás szerint a polgári igazságszolgáltatás a magyar kormánynak van alárendelve. Amikor a karhatalmi erők megjelentek az épületben, Ternovszky Béla átadta a törvényszéket és elhagyta az épületet. A március 12-ére dr. Laurențiu Nestor, a kinevezett román törvényszéki elnök által a hűségeskü letétele végett összehívott gyűlésen senki nem jelent meg. Nestor a Kormányzótanács igazságszolgáltatási részlegéhez fordult panaszával: teljesen bírák nélkül maradtam és nincsen beosztott személyzet sem.⁵⁰ Ezért a törvényszéknek 14 napra fel kellett függesztenie a működését. A városi járásbírószágon Gáspár Miklós járásbírói elnököt és még két jelen levő bírót, Kálnássy Lászlót és Hofbauer Jánost erőszak tényleges alkalmazásával távolították el az épületből az átvételkor, 1919. március 17-én. A kolozsvári vidéki járásbírószágot átvétele ugyanaznap történt meg, de az ottani átvétel részleteit egyelőre nem sikerült feltárni.

1920. június 4-én, a trianoni békeszerződés aláírásának pillanatában, Erdélyben már az ilyenképpen felállított román igazságszolgáltatás működött.

⁴⁸ *Uo.*

⁴⁹ *Ellenzék*, 1941. január 18., 1.

⁵⁰ IANCU: *i. m.*, 124.

3. A marosvásárhelyi ügyvédi kamara átvétele

Már tízéves praxis volt Fekete Andor marosvásárhelyi ügyvéd mögött, amikor bekövetkezett az impériumváltás. 1919 áprilisában Marosvásárhelyen az ügyvédek felszólították a román államra való hűségeskü letételére. A legtöbb ügyvéd ennek – három kivétellel – nem tett eleget. Az Erdélyben maradni kívánó jogászok is attól féltek, hogy az eskütétel tényét a béketárgyalásokon Magyarország ellen érvként használják fel, mint a román főhatalom önkéntes elismerését. Még élt a bizakodás, hogy igazságos békeszerződés születhet.

Repede György⁵¹ törvényszéki elnök és Popa Constantin rendőrfőkapitány 1919. július 1-jén megjelentek az ügyvédi kamarában,⁵² annak átvétele végett. A vezetőség részéről többek között dr. Fekete Andor ügyvéd választmányi tag és fegyelmi bíró megtagadta az átadást. A román hatóságokkal való találkozást előkészítő gyűlésen Fekete érvelt a legélesebben az átadás ellen, és ezt Repedeék a tanácskozási helyszíne mellett másik teremben várakozva hallhatták is.⁵³ Fekete érvei többek között: *„Magyarország és Románia között még nem történt meg a békeszerződés aláírása. A felségjog így még nem szállott át Romániára. Ezért az átvétel iránti kérés nem jogos és azt a kamara vezetősége nem hajlandó teljesíteni.”*⁵⁴

Repede törvényszéki elnök magából kikelve tiltakozott a dr. Fekete Andor által kifejtett álláspont ellen, és azt a román állam elleni bűncselekménynek minősítette. Kijelentette, hogy Erdély 1918 decembere óta, amióta a román hadsereg bevonult, Romániához tartozik. Fekete viszont fenntartotta korábbi véleményét. *„A román hadsereg által való megszállás független a felségjog kérdésétől. Álláspontja nem büntett a román állam ellen, hanem a nemzetközi jog alapján álló álláspont, amelytől éppen az ügyvédi kamara semmi körülmények között sem tekinthet el. Kérte tiltakozásának és tiltakozása indoklásának jegyzőkönyvre vételét.”*⁵⁵

Jegyzőkönyv végül nem készült, és a rendőrfőkapitány kijelentette, hogy mivel ellenkezés van, karhatalommal veszik át az ügyvédi kamarát. Ez meg is történt: átvették az ügyvédi kamara irattárát és vagyonát. A magyar címeres kamarai pecsétet viszont nem találták meg. A pecsét a második bécsi döntés után – amikor Észak-Erdélyt (rövid időre) visszacsatolták Magyarországhoz – került elő. Akkor derült ki, hogy azt a kamarai irodaigazgató elrejtette.⁵⁶

⁵¹ George (más helyen: Gheorghe) Repede. Aljegyző, majd jegyző a közhalmi járásbírószágon. 1910-ben helyezték át Dicsőszentmártonba, 1913-ban lett dicsőszentmártoni, 1914-ben nagymihályi járásbíró.

⁵² A korban a marosvásárhelyi ügyvédi kamarához tartozott a marosvásárhelyi, besztercei, csíkszeredai és székelyudvarhelyi törvényszékek körzete.

⁵³ FEKETE Andor: *Közélet és kaszinó*, Mentor Könyvek, Marosvásárhely, 2019, 55.

⁵⁴ Vö. *Két dátum találkozása: 22 évvel a székelyföldi ügyvédi kamara megalakulása előtt erőszakkal vették át a románok a marosvásárhelyi ügyvédi kamarát. Az átadást megtagadó választmányi tagot éjnek idején hurcolták el lakásából a sziguranca közegei*. Keleti Újság, 1941. július 2., 6.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Vö. *Keleti Újság*, 1941. szeptember 24., 3.

Fekete Andor álláspontja nem maradt retorzió nélkül. 1919. július 2-án éjjel két sziguranca- azaz titkosszolgálati ügynök Feketét elhurcolta a lakásáról. „A kocsiban gumilepedőt dobva fejére, mindketten fojtogatni kezdtek. Csak úgy tudott megmenekülni a biztos haláltól, hogy erejének végső megfeszítésével kiragadta magát a két pribék kezei közül, a robogó kocsiból kidobta magát az útestre, s ott összetört tagokkal terült el. Véletlenül arra járó százsz katonatisztek vitték haza lakására. Hosszú hetekig feküdt sérüléseivel, a sziguranca detektívjeinek állandó őrizete mellett, hogy senkivel se beszélhessen.”⁵⁷ A lovaskocsi hátsó kereke átment Fekete Andor két lábán.

Dr. Kovácsy Albert királyi közjegyző, aki a világháború előtt a budapesti parlamentben képviselőtársa volt Iuliu Maniunak, a Nagyszebenben működő Kormányzótanács elnökének, közbelépett Fekete érdekében, és sikerült elérnie, hogy az eljárást beszüntessék. Feketét gyógyulása után a titkosszolgálatok marosvásárhelyi vezetője, Teodor Pașca hallgatta ki, de a Maniu részéről jött utasítások szerint csak figyelmeztetnie volt szabad a kamara átadását megtagadó ügyvédet. „Ez a figyelmeztetés azonban egyáltalán nem tartott vissza attól, hogy a magyarság legelső politikai megmozdulásától kezdve ne tartottam volna kötelességemnek minden akcióban részt venni. A román uralom első éveiben azután több ízben voltam letartóztatva a legkülönbözőbb, sokszor igen súlyos körülmények között. De végül is minden esetben kiengedtek. Én ugyanis semmiféle törvényellenes tevékenységben soha részt nem vettem. Mindig a magyarságnak törvényileg és nemzetközileg biztosított jogaihoz ragaszkodó állásponton voltam. Ez pedig nem ütközött törvénybe.”⁵⁸

1921. december 31-én a marosvásárhelyi kamara területén csak 99 magyar ügyvéd volt, 57-tel kevesebb, mint 1914-ben, de még így is az ügyvédek többségét alkották, ahogy a kamara területe is Erdély legnagyobb arányban magyarok által lakott területeihez tartozott.⁵⁹ A választmányba mégis csak egyetlen magyar tag került be. Fekete Andor ügyvédi irodáját 1921 szeptemberében újra megnyithatta.⁶⁰

4. Az igazságszolgáltatás működése: Sepsiszentgyörgy esete

Kérdés, hogy miképpen tudott működni a személyi és a nyelvi váltás az igazságszolgáltatásban Erdélynek azon részein, ahol a lakosság abszolút magyar többségben volt. A magyar nemzetiségi törvény nyelvi rezsimjének ideiglenes átmentését a román állam nem kívánta fenntartani, a gyulafehérvári határozatnak az igazságszolgáltatásra vonatkozó részeit pedig figyelmen kívül hagyták. Aurel Lazăr azt nyilatkozta 1919-ben, hogy „az állam hivatalos nyelve a román, de addig is, amíg a kérdés rendezve lesz, az 1868. XLIV. t.c. rendelkezései a legszélesebb értelmezéssel fognak végrehajthatni, azzal az eltéréssel, hogy a törvényben a magyar nyelv helyett mindenütt a román nyelv értendő. Ennélfogva az igazságszolgáltatás mindenkiel szemben saját anyanyelvén fog

⁵⁷ *Két dátum...*, i. m., 6.

⁵⁸ FEKETE: i. m., 57.

⁵⁹ 1923-ban a nagy, több megyére kiterjedő kamarát feloszlatták, minden megyében külön kamara jött létre.

⁶⁰ Vö. *Székelly Népe*, 1921. szeptember 10., 4.

gyakoroltatni. A román nyelv megtanulása egy évi határidőhöz lett kötve, amely határidő azonban meghosszabítható.”⁶¹

Ezzel szemben a román igazságügyi minisztérium kolozsvári főigazgatójának 1921. január 11-i 28.819. sz. rendelete a román nyelv használatát rendelte el a bíróságokon, a szabály alól kivételt nem engedve. Az 1922. szeptember 1-i 19.654. sz. rendelete a román nyelvhasználat kizárólagos jellegét vezette be a bíróságok mint telekkönyvi hatóságok vonatkozásában. Az 1923. évi román alkotmány megszabta, hogy a „*román nyelv a Román Állam hivatalos nyelve*” (126. cikk). Az említett dekrétum (rendelet) kibocsátása után román és magyar nyelvű körlevelet is kiadott például a nagyváradi ítélőtábla magyar nevű elnöke, amely szerint „*a bíróságok hivatalos nyelve a román, amelyet úgy az összes bírák, mint az ügyvédek, írásban, mint élőszóban a tárgyalásokon és beadványokon – kötelesek használni*”.⁶²

Az igazságszolgáltatás átvétele sajátos kérdés volt Székelyföldön, ahol azonban nem állt rögtön rendelkezésre helyi román anyanyelvű jogászai kör, akikre az igazságszolgáltatás nehéz feladatát rá lehetett volna ruházni. Csíkszeredában a törvényszéket csak 1919. július 28-án vették át, és a teljes személyzet itt is megtagadta az eskütételt. Mivel nem lehetett azonnali megoldást találni, ideiglenesen a törvényszék tevékenységét is megszüntették, feladatait a brassói törvényszék vette át. A járásbírószéket szintén ideiglenesen be kellett zárni. Ugyanez történt Kézdivásárhelyen. Több székelyföldi járásbírószék esetében is hasonlóképpen jártak el. A székelyudvarhelyi törvényszéken is megtagadták az eskütételt. Itt viszont, „*az eskü megtagadása után, mert senki be nem hódolt és emberük nem volt, a bíróságokat bezárni lettek volna kénytelenek, amiért is Neamțiu Valér a bíróságok feletti impériumot midőn átvették nyilvánította, az egész személyzetet súlyos fenyegetésekkel arra kényszerítette, hogy felváltásáig helyén maradjon*”.⁶³

Az igazságszolgáltatás működésére szolgáló esettanulmány tárgyául a székelyföldi Sepsiszentgyörgyöt választottam. Sepsiszentgyörgy atipikus eset, mert itt a királyi törvényszéket 1875-ben megszüntették (összevonták a kézdivásárhelyi törvényszékkel),⁶⁴ ezért itt nem átvétel történt, hanem a törvényszék román újraalapítására került sor, már a trianoni békeszerződés után, 1923-ban. Sepsiszentgyörgy nemzetiségi összetétele 1920-ban a következő képet mutatta: 83,5% magyar, 11,9% román, 2,5% zsidó, 1,8% német. Az igazságszolgáltatás tényleges működésének módját kortanuk interjúiból lehet rekonstruálni. Az Ókirályságból érkezett bírák kapcsán emlékeztek vissza arra, hogy „*jöttek olyan törvényszéki bírák, akik Párizsban végeztek, és jómódú bojár családok gyermekei voltak. Ezek itt igyekeztek nyugati módi szerint viselkedni. Ő tudta, ha itt él, neki egy jelentősebb ügyvédnél le kell vizitálnia. Meg is tette, még hozzá úgy, ahogy a spanyol etikettben meg van írva: sötét ruhába vágta magát, névjegykártyát küldött, minden, és természetesen meg is hívták. Tehát igyekeztek nem éreztetni az ellentétet, mely különben megosztotta a világunkat...*”⁶⁵ Az ókirálysági bírákkal együtt egy másik bírósági kul-

⁶¹ A nagyváradi ítélőtábla átvételekor tartott beszédből. Vö. IANCU: *i. m.*, 334.

⁶² Vö. *Honszeretet*, 1921. április 16/6, 9.

⁶³ BÁRDI Nándor: *Impériumváltás Székelyudvarhelyen 1918–1920*, Aetas, 1993/3, 101.

⁶⁴ Lásd TÓTH Szabolcs: *A háromszéki királyi törvényszék székhelyéért folytatott küzdelem, 1875*, Acta Siculica. A Székely Nemzeti Múzeum évkönyve, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 2009, 453–500.

⁶⁵ B. KOVÁCS András: *Szétszabdalt Székelyföld. Háromszéki helytörténeti írások*, Mentor, Marosvásárhely, 2006, 63.

túra is megjelent Erdélyben. „A bírák szintén, közülük nem egy nagyon intelligens jogász, de tipikus regáti, akinek egy kis figyelmesség elfogadása nem esett nehezére.”⁶⁶ A bírák többsége román volt, többen egyetlen magyar bíróra emlékeznek vissza, Tana Gyulára,⁶⁷ illetve megemlítették, hogy „létezett egy magyar-örményjárásbíró is, egy Verzár nevezetű,⁶⁸ nem sok vizet zavart”.⁶⁹ A te-lekkönyvet viszont mindig magyarok vezették.

A perek alapvetően románul folytak, szükség esetén a regáti bírák tolmácshoz folyamodtak. Tana Gyula „bölöni földbirtokos családból származott, nem tudott ugyan tökéletesen románul, de abszolút korrekt ember, s ezt a román hatóság is becsülte benne...”⁷⁰ A magyar ügyvédek egy része is rosszul beszélt románul, akadt, aki félig így, félig úgy adta elő mondókáját. Egyébként az erdélyi román bírák közül nem egy kimondottan jól beszélt magyarul.⁷¹

Érdekesség, hogy Tana Gyula 1943-ban magyar törvényszéki elnök lett Sepsiszentgyörgyön, amikor Észak-Erdélyt a második bécsi döntés visszacsatolta Magyarországhoz. Kinevezésekor, a köszöntőbeszédekben a bírák nevében azt emelték ki, hogy Tana Gyula a székelység végvárában az idegen uralom alatt is hűen és saját egyéni érdekeit feláldozva teljesítette bírói hivatását. Az ügyvédek nevében a köszöntőben pedig Tana Gyula legfőbb érdekéért méltatták, hogy az idegen uralom idején nem futamodott meg a legsúlyosabb köteleességteljesítések előtt, akkor, amikor a magyar bíró és ügyvéd árván tapogatózott a sötétségben, hanem ott maradt, hogy szolgálja annak a népnek az igazságát, amely elszakadva, tanácstalanul állott a nagyvilágban.⁷² Vagyis Tana Gyula román bíróként sem kompromittálódott.

A román bírák egyébként viszonylag gyakran cserélődtek. A helyi sajtó 1937-ben például arról tudósított, hogy szomorú állapotok vannak a sepsiszentgyörgyi járásbíró-ságnál. „A negyvenöt község igazságszolgáltatását ellátni hivatott járásbíró-ságnál, ahol eddig három bíró is kevésnek bizonyult, most már csak egyetlen bíró teljesít szolgálatot, aki válogathat, hogy a bíróság adminisztrációs ügyeit intézze-e, vagy peres ügyeket tárgyaljon. Természetes, hogy az ügyek rendes időben való ellátása fizikailag lehetetlen, így a jogkereső közönségnek ebből az állapotból igen sok kára van.”⁷³

Az igazságszolgáltatás másik sajátos vonása volt ebben a periódusban – most csak a magánjogi normákat tekintve –, hogy a történelmi Erdélyben az osztrák Polgári

⁶⁶ B. KOVÁCS: *i. m.*, 97.

⁶⁷ B. KOVÁCS: *i. m.*, 64–65. Valójában több magyar bíró is működött egyidejűleg Sepsiszentgyörgyön a törvényszéken, Tana Gyula mellett például Nagy Emil Pál és Zakariás Kristóf. Vö. *Székely Nép*, 1924. április 6., 3.

⁶⁸ Verzár Viktor.

⁶⁹ B. KOVÁCS: *i. m.*, 97.

⁷⁰ B. KOVÁCS: *i. m.*, 97.

⁷¹ A visszaemlékezők szerint egyik román bíró „beleszeretett egy itteni szép magyar lányba, annak udvarolt. A nyelvismeretről jutott eszembe. A családja ellenezte a házasságot, ez okozta a drámát. A lány megírt egy búcsúlevelet, kerített egy pisztolyt, megvárta a Mikó sarkán a cukrászdában (a mai önkiszolgáló helyén), míg arra haladt a járásbíró – a járásbíró-ság a Lábas Házban székelt –, hátulról két lövést adott le rá, s utána főbe lőtte magát. Ő meghalt, a férfi nem, de a gerincébe hatoló golyó egész életére megbénította. Elsős gimnazista voltam, nagyon felkavarta az eset a várost.” Lásd B. KOVÁCS: *i. m.*, 97–98.

⁷² Lásd *Székely Nép*, 1943. november 18., 3.

⁷³ *Székely Nép*, 1937. július 18.

törvénykönyv (a magyar törvények által 1867 óta hatályba léptetett módosításokkal és joganyaggal), a többi Magyarországtól Romániához csatolt területen a magyar magánjognak 1918. december 1-jét megelőzőleg keletkezett szabályai, így a történeti magyar szokásjog volt hatályban. A teljes csatolt területen hatályban volt Polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk (az erdélyi polgári perrendtartás) és az 1875. évi XXXVII. kereskedelmi törvény (az erdélyi kereskedelmi törvénykönyv). A jog egységesítése is elindult, de évtizedekig elhúzódó folyamat volt, vagyis a román bíróságok a két világháború között román nyelven nagyon sok esetben a magyar jogot alkalmazták.⁷⁴ Vagyis a két világháború közötti erdélyi igazságszolgáltatásra mindvégig rányomta a bélyeget az átmeneti jelleg: hiába történt meg a struktúrák villámgyors átvétele, román hatalmi körbe való bevonása, a jog egységesítése komplex, időigényes folyamat volt, főként azért, mert az erdélyi román jogászok nem állt érdekekben a sok szempontból reformokra szoruló ókirálysági jog egyszerű átvétele.

5. Következtetések

Egyértelmű, hogy az igazságszolgáltatás struktúráinak átvétele katonai támogatással, a térség sorsának végleges jogi rendezését megelőzően, a fennálló jogrend megsértésével történt. A román egyesítő politika – kihasználva elsősorban az erős francia politikai támogatást és a román hadsereg erdélyi jelenlétét – kész tények elé kívánta állítani a békekonferenciát a közigazgatás és az igazságszolgáltatás struktúráinak átvételével, ezáltal is biztosítva a háború utáni rendezés román szempontok szerinti sikerét. Az igazságszolgáltatási struktúráknak a jog keretein kívül végzett átvételét viszont a vitatott területek sorsának 1920-as rendezése, a trianoni békeszerződés a román szempontok szerint utólagosan igazolta és szentesítette. Az eskütételt megtagadó bírák vagy ügyvédek jelentős része a trianoni Magyarországon folytatta pályáját. Mások pedig maradtak, és igyekeztek az igazságszolgáltatás új rendjéhez alkalmazkodni, esetleg szakmát váltani és helyállni a kisebbségi helyzetben.

⁷⁴ A magyar polgári perjog továbbélésének témájában lásd VERESS Emőd: *A jogegységesítés útvesztői. Polgári perjog Erdélyben 1928/1920 és 1945 között*, Rubicon, 2019/9–10, 101–103. Az anyagi magánjog vonatkozásában lásd VERESS Emőd: *Kilenc évtized – az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv Erdélyben = Ad salutem civium inventas esse leges. Tisztelgő kötet Vékás Lajos 80. születésnapjára*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris, Kolozsvár, 2019, 157–171.

Dokumentum

Dr. Vékás Lajos beszéde a kolozsvári királyi Ítéltábla elnöki székébe való beiktatása alkalmából⁷⁵ (forrásközlés)

Méltóságos Államtitkár Úr!⁷⁶ Mélyen tisztelt bírói és ügyészi kar! Kedves Vendégek! Most, amikor a Kormányzó Úr Őfőméltósága magas kinevezése alapján ezen díszgyűlés keretében letettem a törvény által az ítélbírák részére előírt hivatali esküt és ezzel 22 évi megszakítás után ismét visszatértem abba a díszes testületbe, amelynek 1919. március 11-ig működő tagja voltam és ismét ráléptem arra a pályára, amelyet ifjú koromban élethivatásul választottam, önkéntelenül is felidéződik lelkemben az a történelmi, de egyben végzetesen tragikus és fájdalmasan keserves pillanat, mikor több kartársammal együtt elszakadtam a bírói testülettől s ezzel neki indultam, mint alig pár hónappal azelőtt leszerelt szolgálaton kívüli honvéd százados, állását veszített törvénytisztviselő bíró a teljen bizonytalanság útján az új élet keresésének.

Ez a tragikus nap 1919. március 11-ike volt.

Még a bírói szobákban magyar bírák ültek és a tárgyalótermekben magyar bírák szolgáltatták a fennálló törvények szerint az igazságszolgáltatást, mikor váratlanul megjelentek a nagyszebeni kormányzótanács kiküldöttei és a kormányzótanács rendeletére való hivatkozással a bíróságok akkori vezetőit a bíróságok átadására, a bírókat és a tisztviselőket pedig a román hűségeskü letételére szólították fel. E napon ezekben a termekben történelmi jelentőségű esemény zajlott le. A jog, az igazság és a törvényesség ütközött össze az erőszakkal és amiként az életben annyiszor, ez esetben is az összeütközésben az igazság bukott el.

A hivatalvezetők megtagadták a bíróságok átadását, mert a fegyverszüneti szerződés értelmében a közigazgatást és az igazságszolgáltatást a békekonferencia döntéséig a magyar királyi kormány által kinevezett hatóságok voltak hivatva gyakorolni; a bírák és a tisztviselők pedig ugyanezen az alapon jogtalanak nyilvánították az eskü letételére irányuló felhívást s egytől egyig megtagadták az eskü letételét.

Ekkor még nem történt meg a végzetes trianoni határmegvonás, még nem hangzott el a magyar Szent Korona egységes területét szétdaraboló békeparancs, a bírák és tisztviselők még nem voltak feloldozva a magyar államra és a magyar kormánynak tett hűségeskü alól és így jogosan helyezkedhettek arra az álláspontra, hogy a megszálló román csapatoknak és az ideiglenes jellegű nagyszebeni kormányzó tanácsnak nincs joga hűségesküt követelni a magyar állam tisztviselőitől. Ezen állásfoglalás folyományaként a román kiküldöttek fegyveres erőszak alkalmazásával eltávolították állásaikból az összes bírákat és tisztviselőket. A bíróságok helyiségei üresek maradtak, majd később rendre-szerre benépesültek román tisztviselőkkel és bírákkal, de a magyar szó elnémult és az esküt nem tett tisztviselők és bírák állás nélkül maradtak. Ezzel egyidejűleg megindult az üldöztetésnek, a nélkülözésnek, szenvedésnek minden képzeletet

⁷⁵ Elhangzott Kolozsváron, 1941. január 17-én.

⁷⁶ A beiktatáson az Igazságügyi Minisztériumot dr. Antal István (1896–1975) államtitkár képviselte (később, 1944 március–augusztusa között igazságügyi miniszter).

felülmúló és minden egyes tisztviselőre kiterjedő sorozata. Ennek folyamányaképpen igen sokan kénytelenek voltak szülőföldjüket, hozzátartozóikat itt hagyni és vállalni a szörnyen megcsonkított, megszállt és feldúlt Magyarországon rájuk váró nyomort és bizonytalanságot. A másik kisebbik rész pedig itt maradt. Hogy ezekre milyen sors várt, csak az tudja a maga mélységében megítélni, aki végigélte ezt az időt és hála ezeknek a mindenből kifosztott, mindenünnen kidaszított családoknak a vergődését és szenvedését. A román állam teljes 10 esztendeig nemcsak nem adott semmiféle segílyt vagy nyugdíjat ezeknek a tisztviselőknek, hanem minden vonatkozásban úgy kezelte, mint a román állam nyílt ellenségeit, akiket nem illet meg a román állam támogatása és védelme.

Amiként vannak névtelen katonák és hősök, akik életüket áldozták névtelenül a magyar hazáért, úgy vannak névtelen tisztviselők is, akik mindenüket feláldozták a magyar államért, a magyar nemzetért, a letett eskü szentségébe vetett hitért, a magyar becsületért. Ez a nemzedék a magyar tisztviselői eskü szentségének ily következetes érvényreemelésével olyan példát mutatott, amelynek nemzetfenntartó ereje még sokáig fogja befolyásolni a magyar köztisztviselői kötelességteljesítést és a tisztviselői erkölcsöt. Méltó tehát, hogy amikor ezekben a termekben ismét ünnepélyesen megindítjuk a magyar törvények alapján a pártatlan jogszolgáltatás munkáját, legelsősorban is gondoljunk azokra a névtelen polgári harcosokra, akik az igazságért feláldozták állásukat s ezzel mindenüket, mert mindenük a hivatali állás volt, akik nem akartak és nem tudtak esküszegők és hűtlenek lenni a magyar állammal szemben, amely nekik szerető anyjuk volt és amelynek elvesztében nem tudtak és nem akartak hinni.

Az édes magyar haza guzsbakötöttségéből már kezd kiszabadulni. A leszakított területek egy része már visszatért az anyaországhoz. Mi is azok közé tartozunk, akik szerencsésen felszabadultunk és ezzel minden tudásunkat és munkaképességünket a magyar haza javára fordíthatjuk. Sajnos, a mi küzdő, szenvedő és áldozatot hozó tisztviselőtársaink közül sokan, igen sokan nem érhatték meg a felszabadulás boldog pillanatát, pedig a legtöbb nem kért többet a jó Istentől, csak azt, hogy legalább élete alkonyán azzal a tudattal hunyhassa le szemeit, hogy ismét szabad magyar földben pihenhet. Nem egyel beszéltem ezek közül az évek során. Egyiket sem vezette a megtorlás, a bosszúállás gondolata, nem vágyakozott vagyonna, mindenik csak a magyar hazát, a magyar szabadságot áhítozta. Ily tiszta idealizmussal, ilyen megpróbáltatások között még nem harcolt fegyvertelenül nemzedék a magyar hazáért.

Nekünk, akik tanúi voltunk annak a csendes, de hősieles küzdelemnek, ennek a határtalan hazaszeretetnek és önfeláldozó ellenállásnak, szent kötelességünk elelőtt a tisztviselői tábor előtt meghajtani az elismerés zászlaját és emlékezetébe idézni az ifjabb nemzedéknek a hazaszeretetnek, a tisztviselői kötelességtudásnak és a hűséges közszolgálatnak ezeket a névtelen hőseit. Meg kell becsülni ezt a tisztviselői típust, mert csak ilyen erkölcsi felfogású tisztviselői kar képezheti biztos alapját az államigazgatás gépezetének. Hiába alkotunk az állam számára kitűnő törvényeket, hiába biztosítják a törvények az állampolgárok teljes egyenjogúságát, személyi és vagyoni védelmét, ha nincs törvénytisztelő, hűséges, megközelíthetetlen tisztviselői kar, amely a gyakorlatban is érvényt szerezzen a törvények szellemének és ha nincs egy olyan szigorú tisztviselői fegyelem, amely kizár minden visszaélést, legyen az hivatali hatalommal való visszaélés, vagy meg nem engedett előnyök keresése.

Szemünk előtt játszódott le és egyben szenvedő alanyai is voltunk annak a rendszernek, amely a hangos nacionalizmus vértetébe öltözött rendszerre tette az egyenlőtlen elbánást, az oktalan zaklatást s amely rendszer elvakultságában nem látta és nem vette észre az állampolgárok egy nagy részének mérhetetlen elégedetlenségét és tudomás sem akart venni arról, hogy az állampolgárok egyenjogúsága a gyakorlatban nemcsak keresztül vive nincs, hanem annak éppen az ellenkezője van törvényesítve.

Végzetes hiba és szörnyű vakság az államigazgatásban a tisztviselői visszaéléseknek ezt a rendszerét megtérni. Nagy iskola volt ez számunkra és nagy tanulság arra nézve, hogy miképpen nem lehet és miképpen nem szabad kezelni az állam különböző igazgatási ágait, ha azt akarjuk, hogy az állam minden polgára otthon érezze magát ahol él és nemcsak hallja hangoztatni hanem valóban érezze minden lépésénél és munkájának minden szakaszában, hogy jogállamban él és mindenben egyenlő jogú polgára a hazának.

És ha most tekintetünket a minket közlőről érdeklő, a bírói hatalomban megnyilvánuló jogszolgáltatás vagy más szóval igazságszolgáltatásra, mint az államhatalmi ágak egyik ágazatára irányítjuk, örömmel és megnyugvással állapíthatjuk meg, hogy a magyar állam mindig elismerte és a magyar törvényhozás mindig méltányolta az igazságszolgáltatás nagy jelentőségét és ennek felismerése és megfelelő megjelenése mellett a jogszolgáltatás érdekében a bírói állások biztosítékait az idevonatkozó törvényekben oly nagy gonddal és körültekintéssel rakta le, hogy ennek alapján a magyar bíróság függetlenség tekintetében a legelső helyen áll. Ez a törvénnyel szabályozott bírói függetlenség képezi alapját annak, hogy az állam el tudja érni célját az általa törvényhozási úton felállított törvények és rendeletek megtartásának terén.

Az állami, társadalmi, gazdasági viszonyok szabályozása lehet a legtökéletesebb, ha azonban nincs kellő gondoskodás arra, hogy ezek a szabályok be is tartassanak, akkor az állami gépezet tökéletlenül működik. Minél tökéletesebb a szabályozás és minél gondosabb az azok betartására irányuló berendezkedés, annál tökéletesebb az állam, mert ez a két tényező biztosítja az állami jogrendet és a polgári szabadságot.

A bírói hatalom gyakorlásának intézményes biztosítékai azonban csak az esetben eredményezik a tökéletes jogszolgáltatást, ha az azt gyakorló bírók egyénileg is megfelelnek azoknak a magas és sokirányú követelményeknek, amelyek a bírói állás természetéből folynak.

Egyik kiváló jogtudósunk klasszikus szabatossággal a következő követelményeket állította fel az ítélőbírákkal szemben:

*„Alapos ismerete a törvénynek és biztosság annak alkalmazásában;
emberismeret és éleslátás a tények jelentőségének és egymáshozí viszonyának megítélésében;
feltétlen részrehajlatlanság és teljes függetlenség minden, bárhonnan származó és bármily alakban nyilatkozó befolyástól, mely azt veszélyeztetné;
mély igazságszeretet,⁷⁷ méltányosság és emberszeretet, melyek nélkül a legalaposabb törvényismeret és a legnagyobb pártatlanság sem biztosítja az igazság érvényrejutását;*

⁷⁷ Az eredeti szövegben: igazságérzet.

tiszteletet és bizalmat gerjesztő, erőszakosságtól, indulattól és gyengeségtől egyaránt ment érélyes, nyugodt és tapintatos fellépés s végre szigorú lelkiismeretesség, szorgalom és pontosság tisztének ellátásában:

ezek azon tulajdonságok, melyeknek együttes birtoka a hivatásának magaslatán álló bírót alkotja.”⁷⁸

Majdnem emberfeletti követelmény ez, de ebből engedni nem lehet és nem csak teljes betöltésére minden bírónak teljes erejével törekedni kell.

Most, amikor 22 év szünetelés után ismét megindul ezekben a termekben a magyar pártatlan igazságszolgáltatás és amikor ismét elfoglaljuk ezeket a bírói székeket, amelyekben kiváló bíráló elődeink szereztek tekintélyt, elismerést és megbecsülést a magyar bírói munkának és az egész magyar bírói testületnek, a bírótársaimhoz azt a felhívást intézem, hogy működésük közben egy percre se feledkezzenek meg a vállalt feladat magasztosságáról és a bírói állás betöltésével járó nagy és sokféle követelményekről, mert csak azoknak teljes betöltése emelheti munkájukat arra az értékre, amely biztosítja a jogszolgáltatásnak teljes eredményességét és a jogkereső közönség megnyugvását. A magyar bíró pártatlanságába, függetlenségébe, abszolút jogismeretébe vetett és a hosszúra nyúlt idegen uralom után is átmentett hitet a mostani bírói karnak élő valósággá kell tenni, hogy ily módon részesei lehessünk a magyar állam újjáépítő munkásságának, amit tőlünk joggal elvár a magyar kormány és a magyar államnak minden hű polgára.

Az igazságszolgáltatás nagy jelentőségét, mélységes fontosságát mi, akik 22 évig idegen uralom alatt éltünk még fokozottabb mértékben tudjuk értékelni, de az az örvendetes tény, hogy a magyar bíróság ismét felvette a munkát s megkezdhette működését, jelentőséget csak akkor nyer és a magyar államiság és azon belül a sokat hangoztatott szentistváni gondolat csak akkor valósulhat meg, ha az igazságszolgáltatás terén mindenki megtalálja a maga védelmét, ha teljes mértékben érvényesül a törvény előtti egyenlőség és ha az ítékezés abszolút igazságosságát nem zavarja sem nemzetiségi, sem felekezeti elfogultság. Erre az eredményre a tiszta törvényesség útján juthatunk és a részünkre biztosított bírói függetlenség által, amely lehetővé teszi a döntés alá kerülő ügynek és az abban szereplő feleknek abszolút függetlenséggel való elbírálását.

Engem bírói működésemben ezek az elvek és ezek az elgondolások fognak vezérelni és hálát adok a mindenható Istennek, hogy megadta érnem ezt a napot, amikor ismét magyar ítélőbírónak érezhetem magam.

Hódoló tisztelettel köszönöm meg Kormányzó urunknak, nagybányai vitéz H. M. Ófőméltóságának kitüntető kegyét, mellyen engem a kolozsvári kir. Ítéltábla elnökévé kinevezni méltóztatott.

Hálás szívvel köszönöm meg Ig. Min. úr önmagyméltóságának,⁷⁹ hogy bizalmával megtisztelt és kinevezésem iránt Kormányzó Úr Ófőméltóságához előterjesztést tenni méltóztatott.

Igyekezni fogok méltó módon betölteni azt a helyet amelyre elhívtam s amelynek jelentőségével és a reám váró feladatok fontosságával és terhével teljesen tisztában

⁷⁸ Vö. *Magyar jogi lexikon*, szerk. MÁRKUS Dezső, I. kötet, Budapest, 1898, 788–789.

⁷⁹ Radocsay László (1878–1968), 1939. november 9-e és 1944. március 22-e között igazságügy-miniszter. A kolozsvári ünnepeken nem vett személyesen részt, mert ekkor Németországban tartózkodott.

vagyok. Ehhez kérem az Ig. Min. úr. Öngym.-nak megértő támogatását és a bírói karnak odaadó munkásságát.

Jelen díszgyűlésnek különösen fényt és jelentőséget ad az a tény, hogy Ig. Min. úr. Öngym. szíveskedett képviseltetni magát ezen a gyűlésen és ezzel egy belső ünnepély kereteit meghaladó jelentőséget adott mai teljes ülésünknek.

Tisztelettel köszöntöm és üdvözlöm dr. Antal István államtitkár úr öméltóságát, mint az Ig. Min. úr Öccellenciájának képviselőjét, valamint a mai díszgyűlésünkön megjelent dr. Lutilszky Jenő⁸⁰ min. osztályfőnök úr Öméltóságát.

Tiszteletteljesen üdvözlöm a mai díszülésünkön megjelent egyházi és világi előkelőségeket, az egyházak, hatóságok, egyesületek, testületek, intézmények képviselőit s mindazokat a kedves vendégeinket, akik megjelenésükkel kitüntettek s ezzel emelték díszgyűlésünk fényét.

Ezek után a kolozsvári kir. Ítéltábla felügyeletét és vezetését ünnepélyesen átveszem.

Irodalomjegyzék

1. ABLONCZY Balázs: *Trianon-legendák*, Jaffa, Budapest, 2010.
2. ÁDÁM Magda, ORMOS Mária (szerk.): *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999.
3. B. KOVÁCS András: *Szétszabdalt Székelyföld. Háromszéki helytörténeti írások*, Mentor, Marosvásárhely, 2006.
4. BARDI Nándor: *Az erdélyi magyarok Romániában 1918–1922*, História, 2008/6–7.
5. BARDI Nándor: *Impériumváltás Székelyudvarhelyen 1918–1920*, Aetas, 1993/3.
6. FEKETE Andor: *Közélet és kaszinó*, Mentor Könyvek, Marosvásárhely, 2019.
7. GARAMI Ernő: *Forrongó Magyarország. Emlékezések és tanulmányok*, Primus, Budapest, 1989.
8. IANCU, Gheorghe (szerk.): *Justiție română în Transilvania (1919)*, Ecumenica Press, Kolozsvár, 2006.
9. IANCU, Gheorghe: *Erdély, a Bánság és a Magyarországi Román Területek Kormányzótanácsa = Impériumváltás Erdélyben 1918–1920*, szerk. KOVÁCS Kiss Gyöngy, Komp-Press Kiadó és Iskola Alapítvány Kiadó, Kolozsvár, 2020.
10. JAKABFFY, PÁLL György: *A bánsági magyarság húsz éve Romániában (1918–1938)*, Studium, Budapest, 1939.
11. L. BALOGH Béni: *A föderalizmustól az egyesülésig. Alexandru Vaida-Voevod és Nagy-Románia megteremtése*, Pro Minoritate, 2018.
12. L. BALOGH Béni: *Erdély megszerzése – Románia és az erdélyi kérdés 1918–1920-ban = Románia és az erdélyi kérdés 1918–1920-ban. Dokumentumok*, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 1920.
13. MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon*, I. kötet, Budapest, 1898.
14. MATEI, Alin-Victor, OBREJA, Daniel-Cosmin, MÁRGÁRIT, Sorin: *Centenarul intrării armatei române în Budapesta*, Monitorul Oficial, Bukarest, 2019.

⁸⁰ Lutilszky Jenő (1888–1944) igazságügyi osztályfőnök, később államtitkár.

15. MIKES Imre: *Erdély útja Nagymagyarországtól Nagyromániáig*, I–II, Brassói Lapok, Brassó, 1931.
16. MIKÓ Imre: *Huszonkét év – az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*, Studium, Budapest, 1941.
17. MÓRICZ Miklós: *Grandpierre Emil csak a munkájának él, a közéleti szerepléstől teljesen visszavonult*, Brassói Lapok, 1928. december 20.
18. ORMOS Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*, Kossuth, Budapest, 1983.
19. PÁL Judit: *Főispánok és prefektusok 1918–1919-ben. A közigazgatási átmenet kérdése Erdélyben*, Századok, 2018/6.
20. PAPP, Ioan P.: *Instaurarea justiției românești în Ardeal*, Transilvania, 1945/1–2.
21. ROMSICS Ignác: *Erdély elvesztése 1918–1947*, Helikon, Budapest, 2018.
22. SZÁSZ Zoltán: *Az erdélyi román polgárság szerepéről 1918 őszén*, Századok, 1972/2.
23. TÓTH Szabolcs: *A háromszéki királyi törvényszék székhelyéért folytatott küzdelem, 1875*, Acta Siculica. A Székely Nemzeti Múzeum évkönyve, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 2009.
24. VERESS Emőd: *A jogegységesítés útvesztői. Polgári perjog Erdélyben 1928/1920 és 1945 között*, Rubicon, 2019/9–10.
25. VERESS Emőd: *Kilenc évtized – az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv Erdélyben = Ad salutem civium inventas esse leges. Tisztelgő kötet Vékás Lajos 80. születésnapjára*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris, Kolozsvár, 2019.